

LITERATUUR

- Francken C. - Bijdrage tot de kennis van het Boven-Senoon in Zuid Limburg. Med.v.d.Geol.Stichting,Serie C-VI no.5,1947.
- Keuler L.A.J. - Enige kanttekeningen op het artikel: De vuursteen langs het Jekerdal. Maandbl. Natuurhist. Gen. Limburg XII, 9-10, 1923.
- Keuler L.A.J. - Over enkele waarnemingen betreffende vuurstenen in het Maastrichts Krijt. Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg, XII, 49-50, 1923.
- Keuler L.A.J. - Onderzoekingen over de vuursteengeneese. Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg, XV, 121-124, 1926.
- Kurris F.J.J.H. - Bijdragen tot de kennis van het Limburgsche Krijt. I. Limburgsche vuurstenen. Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg, XII, 45-46, 1923.
- VII. Over de aard van het kiezelzuur van vuurstenen. Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg. XV, 112-115, 1926.
- VIII. Over grijze en zwarte vuurstenen, Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg. 119-121, 1926.
- Kurris F.J.J.H. - Over calcedoon en calcedoniet t.o.v. kwarts en vuursteen. Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg. XVI, 1-2, 1927.
- Lugt C. van der - De vuursteen langs het Jekerdal. Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg. XII, 3-4, 1927.
- Lugt C. van der - Een laat antwoord (over de ouderdom van de vuursteen). Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg. XIII, 26-28, 43-44, 51-56, 1924.
- Lijn P. van der - Over vuurstenen, Levende Natuur, 1925.
- Rheinold Th. - Het ontstaan van vuursteen. Hand. XXe Ned. Natuur- en Geneeskundig Congres, 271-273, 1925.
- Rummelen F.H. van - Verkiezelde kalksteen. Maandblad Natuurhist. Gen. Limburg. XV, 50, 1926.
- Umbgrove J.H.F. - Bijdrage tot de kennis der stratigrafie, tectoniek en petrografie van het Senoon in Zuid-Limburg. Diss. Leiden, 1925.

TELOCERAS BLAGDENI (Sowerby) IN HET PLEISTOCENE MAASGRIND VAN ZUID LIMBURG.

door J. Willems

Inleiding.

Geruime tijd geleden kwamen we in het bezit van een fragment van een Ammoniet, dat gevonden was in een grindgroeve in Zuid-Limburg, waar pleistocene grindafzettingen geëxploiteerd worden. Na determinatie bleek, dat dit fossiel tot de soort *Teloceras blagdeni* (Sowerby) behoorde.

Tijdens het zoeken naar bijzonderheden omtrent deze soort, namen we ook het "Keienboek" van P. van der Lijn ter hand. In de 4e druk, lit. no. 3, staat op blz. 310 met betrekking tot *Teloceras (Stephanoceras) blagdeni* (Sowerby):

"Oostingh vermeldt daarvan een vondst van Eibergen en Winterswijk benevens twee uit Zuid-Limburg, ook Felder vond een exemplaar bij Vijlen." In totaal dus drie exemplaren uit Zuid-Limburg. Daar ons uit diverse geologische verzamelingen meerdere exemplaren bekend waren, besloten we een nader onderzoek naar het voorkomen in het pleistocene Maasgrind in te stellen.

Naam.

Alvorens de vondsten nader te bespreken willen we eerst de namen waaronder dit fossiel beschreven is en de plaats van herkomst eens nader bekijken.

Deze Ammoniet werd door Von Schlotheim verkeerd gedetermineerd en beschreven. Zo was het mogelijk dat Sowerby er een nieuwe soort van maakte. Von Schlotheim beschreef dit soort als *Ammonites coronatus*. Nadat Sowerby had vastgesteld, dat het geen *Ammonites coronatus* was, kreeg het de naam *Ammonites blagdeni* (Sowerby). In 1869 heeft Waagen het geslacht *Ammonites* in een aantal nieuwe geslachten verdeeld. Sindsdien behoorde deze Ammoniet tot het geslacht *Stephanoceras* en de officiële naam was: *Stephanoceras blagdeni* (Sowerby). In 1906 heeft Maske deze soort in een nieuw geslacht, *Teloceras*, ondergebracht. De naam luidt sindsdien: *Teloceras blagdeni* (Sowerby). Ofschoon deze naamsverandering reeds meer dan 50 jaar geleden heeft plaats gevonden, vindt men in de meeste hedendaagse literatuur dit fossiel nog steeds aangeduid met de oude naam.

Plaats van herkomst.

De exemplaren afkomstig uit het Zuid-Limburgse grind hebben een afstand afgelegd van ongeveer 200 kilometer. De plaats van herkomst van deze exemplaren moet in het Zuiden gezocht worden en wel in het stroomgebied van de Maas in Noord-Frankrijk. De Maas en haar zijrivieren snijden hier de formatie aan, waarin *Teloceras* (*blagdeni*) in situ voorkomt, zie kaart I.

Deze formatie behoort tot het Dogger. *Teloceras blagdeni* (Sowerby) is voor het onderste gedeelte van deze formatie, het Bajociën, gidsfossiel. In Frankrijk wordt, wat de Jura betreft, een andere naamgeving en indeling gebruikt dan in ons land. Ter verduidelijking geven we hierbij de naamgeving en indeling, die in beide landen gebruikt wordt.

Vondsten uit Zuid-Limburg.

In zijn buitengewoon goed boek: "Bijdrage tot de kennis der Zuidelijke zwerfstenen in Nederland en Omgeving", Lit. No. 4, maakt Oostingh op blz. 82 melding van twee exemplaren van *Teloceras blagdeni* (Sowerby) uit Zuid-Limburg:

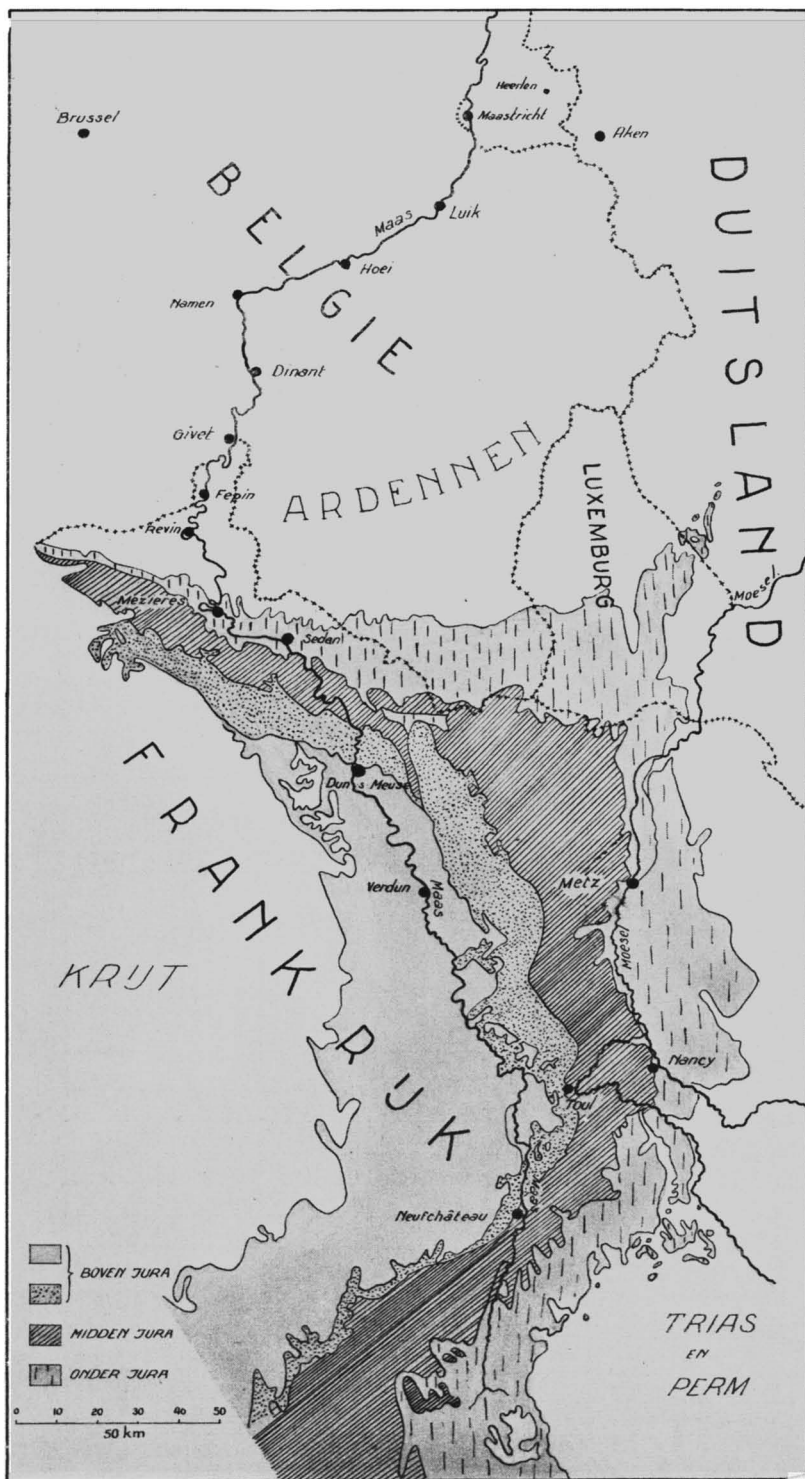
"Waar Holzapfel verder mededeelt, zijn in de verzameling der Technische Hogeschool te Aken nog een zestal exemplaren van *Stephanoceras blagdeni* aanwezig, die alle uit het diluvium afkomstig zijn. Slechts van twee stukken is de vindplaats nauwkeurig bekend, deze zijn beide in Zuid-Limburg aangetroffen n.l. bij Eygelshoven en bij Nuth."

Wanneer Oostingh de verzameling van de T.H. in Aken zelf gaat bekijken, zijn slechts vijf exemplaren van *Teloceras blagdeni* aanwezig, bij een hiervan staat als vindplaats Heerlen vermeld. Oostingh is van mening, dat dit een van de stukken uit Zuid-Limburg is.

Afgaande op de mededeling van Holzapfel mogen we als zeker aannemen, dat twee exemplaren afkomstig zijn uit Zuid-Limburg, met als vindplaatsen Eygelshoven en Nuth. De naam Heerlen kan later om een of andere reden op een der vondsten vermeld zijn geworden, of het betreft een vondst, die gedaan is na de aantekening van Holzapfel en voor het bezoek van Oostingh. Dit is echter niet meer na te gaan, zodat we deze eventuele vondst buiten beschouwing laten.

Beide vondsten zijn gedaan vóór of in het jaar 1905, omdat Holzapfel in dat jaar over deze vondsten spreekt.

Daar tijdens de laatste wereldoorlog het grootste gedeelte van de verzameling is verloren gegaan, is het niet meer mogelijk deze vondsten te controleren.

KAART I

In het Natuurhistorisch Museum te Maastricht bevinden zich zes exemplaren, alle afkomstig uit het Zuid-Limburgse pleistocene Maasgrind. Deze collectie bestaat uit een fragment en vijf min of meer gave exemplaren. De andere vondsten, die in Zuid-Limburg zijn gedaan bevinden zich in particuliere verzamelingen. Een groot fragment bevindt zich in de verzameling van dhr. W.M. Felder te Vijlen, die deze vondst in 1952 deed in een grindgroeve in zijn woonplaats.

Het fragment is hol van binnen en deze ruimte is bezet met talrijke kleine kwarts kristallen. Dit exemplaar wordt ook in het "Keienboek" vermeld.

In de collectie van dhr. J.P.M. Coumans te Beek (L) bevinden zich twee fragmenten van *Teloceras blagdeni* (Sowerby), beide afkomstig uit de groeve Luyten te Spaubeek. Een fragment, dat verleden jaar gevonden is, bestaat uit vier delen, die in de wand van de groeve bij elkaar zaten.

Een zeer mooi fragment, tevens het grootste dat ons bekend is, is eveneens afkomstig uit de groeve Luyten te Spaubeek; het is in het bezit van de Eerw. Heer Pastoor van Spaubeek.

Verder zijn er door dhr. J. Martens te Beek (L) in de groeve Martens te Beek (L) twee exemplaren gevonden. Via dhr. Martens kwamen wij in het bezit van een der beide stukken. Het exemplaar, dat in onze verzameling is ondergebracht, is een klein fragment, het andere stuk, een zeer mooi, bijna gaaf exemplaar bevindt zich in de verzameling van dhr. J. Martens.

Wanneer we deze vondsten bij elkaar tellen, de twee exemplaren waarvan Holzapfel spreekt meegerekend, zien we dat er, althans voor zover bekend, in Zuid-Limburg 14 exemplaren gevonden zijn, (zie kaart II).

Tenslotte geven we nog een overzicht van de vondsten, die hier aangehaald zijn.

OVERZICHT DER VONDSTEN VAN TELOCERAS BLAGDENI (SOWERBY)

Collectie	Registr.-nummer	Vindplaats	Breedte	Aantal windingen	Opmerking
1 Nat. Hist. Museum Maastricht	770	Schimmert	3,5	4	gaaf
2 Nat. Hist. Museum Maastricht	771	Amstenrade	2,8	6	gaaf
3 Nat. Hist. Museum Maastricht	772	Maastricht	2,5	6	gaaf
4 Nat. Hist. Museum Maastricht	774	Amstenrade	4,9	-	fragment
5 Nat. Hist. Museum Maastricht	775	Amstenrade	1,9	4	gaaf
6 Nat. Hist. Museum Maastricht	924	Maastricht - St. Pieter	1,6	5	gaaf
7 Coll. J.P.M. Coumans te Beek (L)	-	Spaubeek - Ontsl. No. 60C-31	-	3	fragment
8 Coll. J.P.M. Coumans te Beek (L)	-	Spaubeek - Ontsl. No. 60C-31	-	-	fragment
9 Eerw. Heer Pastoor te Spaubeek	-	Spaubeek - Ontsl. No. 60C-31	9,5	3	fragment
10 Coll. W.M. Felder te Vijlen	M6142	Vijlen - Ontsl. No. 62D-7	8,0	3	fragment
11 Coll. J. Martens te Beek (L)	M633	Beek - Ontsl. No. 60C-5	3,6	6	gaaf
12 Coll. J. Willems te Geleen	P ^o 3	Beek - Ontsl. No. 60C-5	3,5	3	fragment

N.B. Breedte = de breedte van de grootste winding.

- = niet te meten.

Voor zover de vindplaatsen nauwkeurig bekend zijn, of opgenomen zijn in het ontsluitingenarchief, laten we hier in het kort de meest belangrijke gegevens volgen van deze ontsluitingen.

Met behulp van de opgegeven coördinaten is het mogelijk de vindplaatsen nauwkeurig in te tekenen op de Ned. Topografische kaart schaal 1:25.000.

Ontsl. No. 60C-5, groeve Martens te Beek

x = + 30300; y = - 135520

Ontsl. No. 60C-31, groeve Luyten te Spaubeek

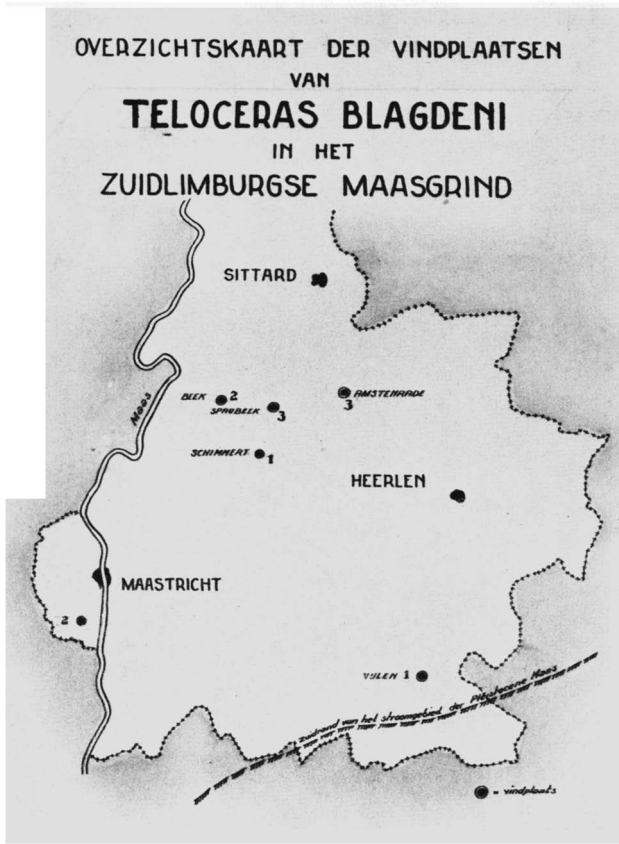
x = + 31960; y = - 136890

Ontsl. No. 62D-7, groeve Heiberg te Vijlen

x = + 40080; y = - 151260

Alle exemplaren uit Zuid-Limburg, die ons bekend zijn, zijn verkiezelde; de meeste vertonen over de hele oppervlakte kiezelringen. Bij enkele fragmenten zijn aanwezige holruimten aan de binnenkant met kwarts kristallen bezet, dit is het geval bij twee exemplaren, die zich in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht bevinden en wel bij de exemplaren, die geregistreerd zijn onder nummer 770 en 774. Zoals reeds eerder is gezegd, bevinden zich in de holten van het stuk, dat zich in de collectie Felder bevindt, eveneens kwarts kristallen van enkele millimeters grootte.

Eenzelfde beschrijving geeft ook Oostingh van de exemplaren die zich te Aken bevonden.

KAART 11

Alle exemplaren maken een broze indruk en het is niet te verwonderen, dat de helft van de vondsten uit fragmenten bestaat, zeker niet als we bovendien de lange transportweg in aanmerking nemen.

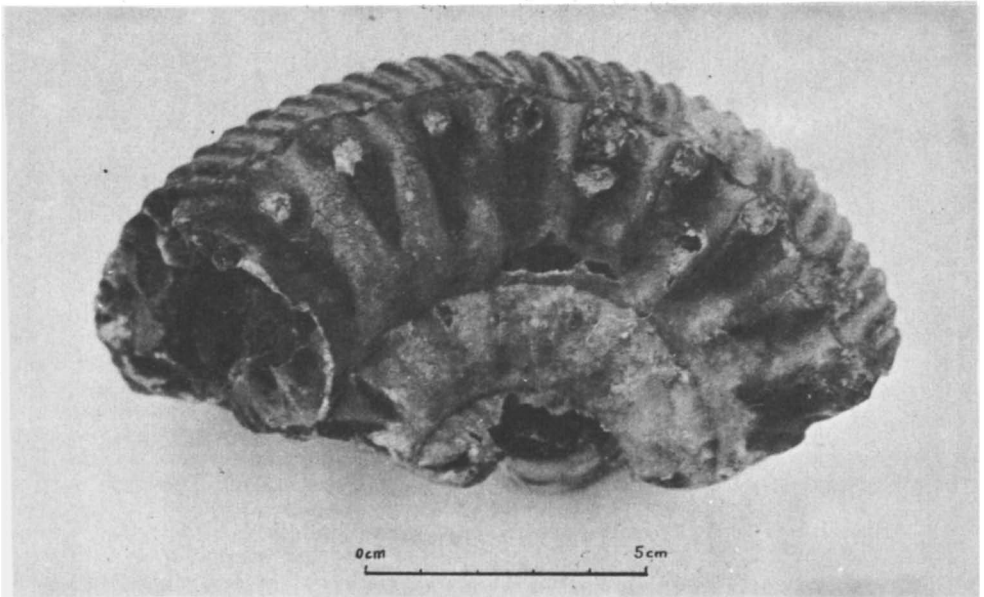
Opmerking.

Wanneer we vorenstaande gegevens en vooral het overzicht van de vondsten nader bezien, kunnen we hier enkele zeer interessante wetenswaardigheden uit afleiden.

Allereerst kunnen we, gezien de 14 vondsten, met het nodige voorbehoud zeggen, dat *Teloceras blagdeni* (Sowerby) in het pleistocene Maasgrind van Zuid-Limburg meer voorkomt dan men vroeger gemeend heeft te moeten aannemen; hiermee willen we echter niet beweren, dat ze niet zeldzaam is.

Wanneer we kaart II bekijken, waarop de diverse plaatsen staan aangegeven, waar één of meerdere exemplaren gevonden zijn, krijgen we de indruk dat in de grinden die behoren tot het jongste hoogterras, het St. Geertruid-berg- en St. Pieterniveau van J.W.R. Brueren (lit. no. 1) en groep IVB en IVC van L.M.J.U. van Straaten (lit. no. 6), die ontsloten zijn in Amstenrade, Beek en Spaubeek meer exemplaren voorkomen dan in de oudere afzettingen. Deze afzettingen, die ontsloten zijn op talrijke plaatsen, hebben slechts één exemplaar opgeleverd. Of we hieraan waarde mogen hechten is nog niet met zekerheid te zeggen, omdat het aantal vondsten nog te gering is.

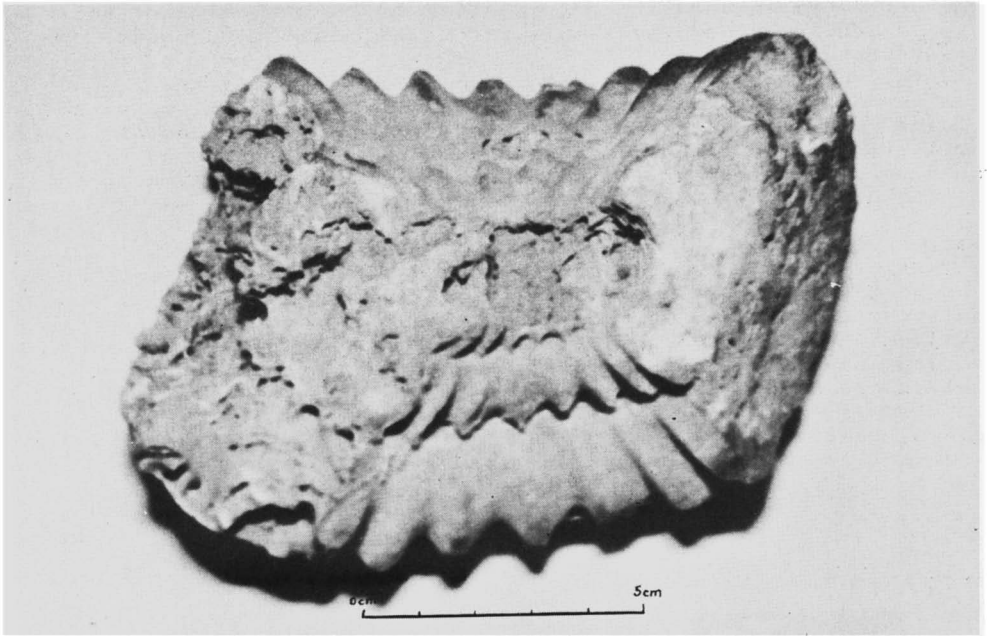
De oorzaak van het feit, dat in de jongere grinden meer exemplaren zijn gevonden, kan ook zijn dat deze jongere pleistocene afzettingen, die vooral in de omgeving van Beek en Spaubeek ontsloten zijn, beter doorzocht worden dan de andere. In Geleen en omgeving is een vrij groot aantal verzamelaars woonachtig. De afstand van Geleen naar de dichtstbij gelegen krijtgroeve bedraagt

Afb. 1

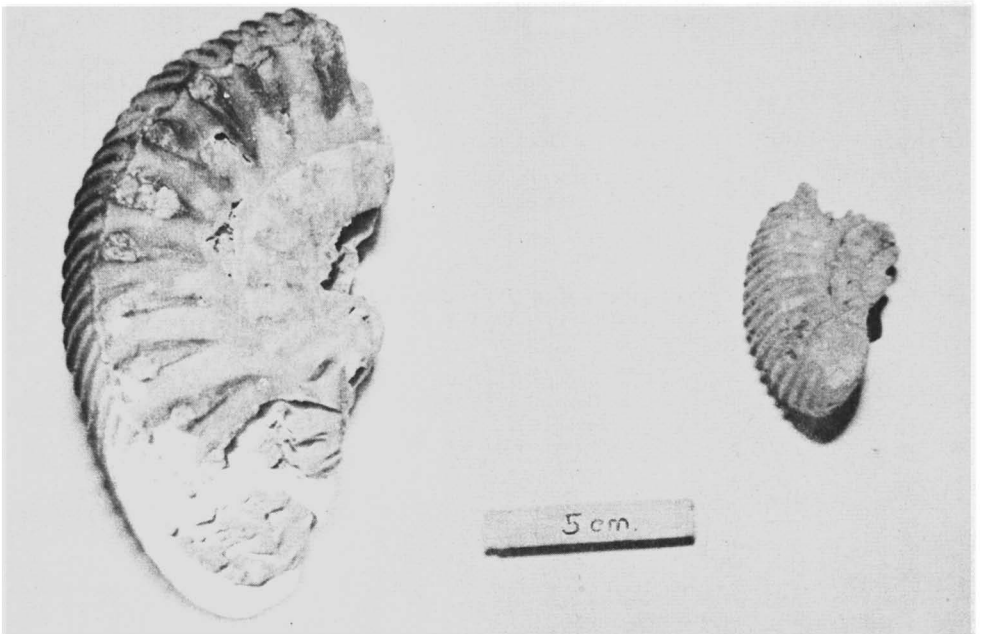
Fragment van *Teloceras blagdeni* (Sowerby), gevonden in een grindgroeve bij Spaubeek (ontsl. No. 60C-31). In het bezit van de Pastoor van Spaubeek.

Foto: J. Willems, Geleen.

Afb. 2

De binnenzijde van hetzelfde exemplaar als afb. 1.

Afb. 3

Hetzelfde fragment als afb. 1 en 2 naast een fragment van een klein exemplaar. Dit kleine exemplaar is gevonden in een grindgroeve bij Beek (L). (Groeve Martens, ontsl. No. 60C-5). Coll. No. P^o3 J. Willems te Geleen.

Foto: J. Willems, Geleen.

ongeveer 14 km, zodat het begrijpelijk is dat, vooral op halve vrije dagen, door deze verzamelaars bij voorkeur in de naaste omgeving verzameld wordt.

Opvallend is verder ook, dat in de naaste omgeving veel vondsten gedaan zijn, in de meeste gevallen door particuliere verzamelaars. Dit is ons inziens het gevolg van het groter aantal verzamelaars en het intensiever speuren in deze afzettingen, alsook van de grote activiteit in het bouwbedrijf, waardoor veel grind en zand nodig is voor huizen- en wegenbouw.

Slot.

Tenslotte danken we de directeur van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht, alsmede de particuliere verzamelaars, die ons hun vondsten meldden en ons de gelegenheid gaven deze nader te bekijken. Voor een verdere studie van dit fossiel uit de Maasgronden zouden we er prijs op stellen, zo u ons in kennis wilde stellen van eventuele nieuwe vondsten.

Geleen, maart 1960.

LITERATUUR

1. Brueren J.W.R.: "Het terrassenlandschap van Zuid-Limburg". Med. van de Geol. Stichting, serie C-VI-No. 1, Maastricht 1945.
2. Fraas E. : "Der Petrefaktensammler", Stuttgart 1910.
3. Lijn P. v.d. : "Het Keienboek", 4e druk, Zutphen 1958.
4. Oostingh C.H. : "Bijdrage tot de kennis der Zuidelijke zwerfstenen in Nederland en Omgeving", Wageningen, 1921.
5. Piveteau Jean : "Traité de Paléontologie, tome IV".
6. Straaten L.M.J.U. : "Grindonderzoek in Zuid-Limburg". Med. van de Geol. Stichting, serie C-VI-No. 2 1946.
7. Zittel Karl A.: "Palaeozoologie" II Band, München-Leipzig, 1881/1885.
8. idem : Grundzüge der Paläontologie(Paläozoologie) I Band, München und Berlin 1921.